

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ PSYCHOLOGICAL FEATURES OF STUDENTS' LEARNING

Статтю присвячено аналізу психологічних особливостей навчання студентів у сучасних умовах розвитку освіти України. У статті представлено теоретичний аналіз наукових підходів до визначення поняття «студентський вік». Розглянуто питання актуальності вивчення особливостей емоційного ставлення до навчально-професійної діяльності студентів, зокрема початкового етапу навчання як періоду адаптації. Встановлено, що труднощі, пов'язані із засвоєнням знань у цей період, можна пояснити відсутністю навичок учитися самостійно, невмінням правильно розподіляти свій час. Визначено психологічні та вікові особливості «студентського віку» як періоду розвитку особистості у сучасних умовах навчання. Розглянуто поняття «психологічних бар'єрів» та виокремлено основні труднощі, які виникають у студентів у процесі навчання: страх зробити помилку, відсутність мотивації, неактуальність теми обговорення, занижена самооцінка, тривожність. Розглянуто поняття адаптації студентів до навчального процесу, мотивації до навчання в умовах пандемії.

Проаналізовано психологічні аспекти дистанційного навчання – сенсорна депривація, одноманітність інтер'єру приміщення, гіподинамія, проблеми із захистом інформації, погіршення якості спілкування тощо. Перевагами дистанційного навчання виступають: підвищення самостійності студентів, їх відповідальності за власне навчання, формування критичного мислення, нової культури, активного саморозвитку особистості, розширення меж навчання, економія часу тощо.

Науковою новизною дослідження є аналіз психологічних особливостей студентів в умовах сьогодення та подолання труднощів у навчальній діяльності. Так, подолання труднощів та оптимізація процесу адаптації до навчання студентів початкового етапу передбачає розуміння викладачами психологічних особливостей змісту та адаптації студентів у сучасних реаліях.

Ключові слова: психологічні особливості, студенти, дистанційне навчання, початковий етап навчання, труднощі навчання, адаптація.

The article is devoted to the analysis of psychological features of students' performance in modern conditions of education development in Ukraine. The article presents a theoretical analysis of scientific approaches to the definition of "student age". The author singles out the relevance issue of studying the features of emotional attitude to educational and professional activities of students, in particular the initial stage of learning as a period of adaptation. It has been established that the difficulties associated with the acquisition of knowledge during this period can be explained by the lack of skills to learn independently, the inability to properly manage their time. It has been emphasized that the process of perception and learning of educational information by students belonging to different age groups. The psychological and age features of "student age" as a period of personality development in modern learning conditions have been identified, namely: blended learning, distance learning, etc. The concept of "psychological barriers" has been considered and the main difficulties that students have in the learning process have been highlighted: fear of making a mistake, lack of motivation, irrelevance of the topic of discussion, low self-esteem, anxiety. The concept of students' adaptation to educational process, motivation to study in a pandemic has been considered.

The psychological aspects of distance learning include the formation of sensory deprivation, monotony of the interior, hypodynamics, problems with information security, deteriorating communication quality etc. The advantages of distance learning are such as: increasing student independence, responsibility for their own learning, formation of critical thinking, a new culture, active self-development, expanding the boundaries of learning, saving time etc.

The scientific novelty of the research is the analysis of psychological characteristics of students in today's conditions and overcoming difficulties in educational activities. Thus, overcoming difficulties and optimizing adaptation process of student learning requires teachers to understand psychological characteristics of the content and adaptation of students in modern realities.

Key words: psychological features, students, distance learning, initial stage of study, learning difficulties, adaptation.

УДК 371.315:811.111
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/44/1.11>

Висотченко С.В.,

ст. викладач кафедри іноземної філології та перекладу Київського національного торговельно-економічного університету

Зайцева І.В.,

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри іноземної філології та перекладу Київського національного торговельно-економічного університету

Постановка проблеми в загальному вигляді. Суспільство в кризові періоди висуває високі вимоги до освіти та потенціалу особистісно-професійного розвитку студента як майбутнього суб'єкта професійної діяльності, який має не тільки глибокі знання, а й може швидко орієнтуватися в мінливих умовах сьогодення, навчатися, вміє бути конкурентоспроможним компетентним та комунікабельним. Високий рівень комунікативних умінь спеціаліста будь-якого профілю може забезпечити розв'язання завдань, які щодня виникають у професійній діяльності. Гуманізація освіти потребує від викладача психологічної зверненості як до особистості студента, так і до себе, що підвищує вимоги до психологічного забезпечення навчально-виховного процесу [3]. Тому, одним із

завдань вищої освіти є формування пізнавальної та особистісної активності студентів з урахуванням їх вікових особливостей, що є передумовою успішності їхнього навчання та психологічної готовності до навчально-професійної діяльності, а також пов'язаних з цим труднощів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До наукових досліджень психологічних особливостей студентів належать роботи таких науковців як:

Б. Ананьєв, М. Дьяченко, І. Зимня, В. Мухіна, А. Реан, О. Рибалко, В. Сластенін, Л. Столяренко та інші. Дослідженню психологічних особливостей студентського віку приділяли увагу багато психологів (Л. Виготський, В. Осипова, А. Смірнов, Г. Костюк, І. Кон, В. Кутіщенко, П. Якобсон та ін.), які показали його специфіку, проаналізувавши

вікові особливості. Теоретичні та практичні результати наукових праць склали основу нашого дослідження.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми.

На сучасному етапі одна з гострих проблем – пандемія коронавірусу та адаптація до життя у постпандемічному суспільстві в умовах дистанційного навчання. Сучасні студенти – інші, оскільки живуть в нових реаліях. Проте проблема психолого-вікових особливостей студентів залишається у фокусі уваги науковців, оскільки наявні дослідження не вичерпують аспектів питання психологічних особливостей студентів на сучасному етапі, що і є предметом нашого дослідження. Це зумовлює актуальність цієї статті.

Мета статті – визначити та проаналізувати психологічні особливості студентів та труднощі, які виникають під час навчання в сучасних реаліях.

Виклад основного матеріалу. Дослідження показують, що життя людини розглядається як безперервний процес адаптації до умов, що спрямовані на досягнення певних цілей. Процес навчання – це активний вплив на діяльність студентів з метою набуття знань, умінь та навичок, у процесі якого формується особистість майбутнього спеціаліста. Протягом усього періоду навчання розвиток особистості студента на різних етапах має свої особливості. На нашу думку, слід звернути увагу на вікові особливості першокурсників – молодих людей віком від 17 до 19 років, які проживають найважчий період у студентському житті – перехідний етап у ланцюгу зрілості і кінцевий етап дитинства “студентський вік”. Якщо розглядати студентство, враховуючи біологічний вік, його слід віднести до періоду юності як перехідного етапу розвитку людини між дитинством і дорослістю. Ми вважаємо за необхідне розглянути та проаналізувати особливості вищезазначеного періоду: адаптацію студентів до навчального процесу, соціально-психологічні аспекти, мотивацію до навчання тощо. Специфіка першого року навчання полягає у залученні дітей, які щойно закінчили школу, до студентського життя. Формуються соціальні зв'язки, внутрішній світ, важливим компонентом якого є соціальна відповідальність за власну поведінку та її наслідки.

Навчання у ЗВО має низку специфічних особливостей, першою з яких варто назвати стиль навчальної діяльності. Навчання є успішним завдяки високому рівню загального інтелектуального розвитку, що передбачає розвиток мислення, пам'яті, уваги [1]. У житті студентів з'являються нові способи організації навчального процесу: змінюються форми викладання та форми контролю, збільшується кількість годин на вивчення дисциплін. До основних психологічних особливостей цього періоду належать: розумова

та моральна зрілість, самостійність, оптимізм, сміливість, критичність та самокритичність, прийняття відповідальних рішень, пряmlinійність, максималізм тощо. Спеціалісти в області вікової психології і фізіології зазначають, що особистість у віці 17-19 років ще не здатна свідомо керувати своєю поведінкою у повній мірі, що поступово проявляється у невмінні передбачати наслідкові результати власних вчинків.

Розглядаючи студентство як особливу соціальну категорію, І. О. Зимня виділяє основні характеристики студентського віку: високий рівень пізнавальної діяльності, мотивація, соціальна активність і гармонійне поєднання інтелектуальної та соціальної зрілості [4]. Поступово з'являється бажання пізнання теоретичних і світоглядних проблем, переживання щодо навчальних можливостей, здібностей та особистісних якостей, тобто особлива увага приділяється інтелектуальному виміру самооцінки. Настає період активної фази формування та розвитку абстрактно-логічного мислення, яке в результаті стає систематичним і критичним. Молоді люди відкриті до спілкування – протягом цього періоду відбуваються нові знайомства, створюються дружні стосунки. Цьому віку притаманні найвища швидкість оперативної пам'яті і переключення уваги, вирішення вербально-логічних завдань тощо. Студентський вік характеризується досягненням найвищих результатів. Завершується оволодіння загальною будовою навчальної діяльності, способами переходу від орієнтованих навчальних дій до контрольних оцінювальних [13].

Спираючись на дослідження і практичний досвід, слід зазначити, що неуспішність, окремі психологічні зриви не обов'язково є наслідками несумлінності чи недостатніх базових знань студента. Причиною негативних результатів навчання можуть бути нездатність постійно контролювати і реально оцінювати власні дії, неготовність вчитися самостійно без тотального контролю, несформованість почуття обов'язку і відповідальності.

Описані вікові особливості дають нам можливість виділити труднощі, з якими можуть зустрітися студенти. У процесі навчання виникають ситуації, які блокують пізнавальну активність, творче самовираження студента, що призводить до невдоволення студентів навчальним процесом, знижує ефективність їхньої професійної підготовки. Такі ситуації ми називаємо психологічними труднощами, або “психологічними бар'єрами”. Психологічне трактування поняття «бар'єр» означає перешкоду, акцентуючи увагу на небажаному явищі, яке необхідно подолати, нівелювати [11, с. 204]. Зодо вивчення іноземної мови, термін «мовний бар'єр» трактується як неможливість людини висловити те, що вона хоче, при наявності відповідних знань [3, с. 20]. До першої психологічної складової

належить «комунікативно-мовний бар'єр», що виявляється в зовнішній поведінці комуніканта та проявляється як неможливість або утруднена можливість «зрозуміти і спонтанно відреагувати на мову співрозмовника, навіть достатньо володіючи необхідним арсеналом мовних засобів» [8, с. 90].

Другою вагомою складовою є висока емоційна напруженість, яка проявляється у виборі слів і стилі побудови фраз, в граматичній неформальності висловлювань. Мова стає шаблонною, словниковий запас одноманітним, порушується логічний зв'язок, послідовність між окремими висловлюваннями. Неоднозначність переданого повідомлення призводить до нерозуміння між суб'єктами спілкування» [10, с. 12].

Відчуття страху помилково висловити думку іноземною мовою – третя складова труднощів. Причиною страху є неможливість досягнення мети комунікації і вирішення поставлених завдань, а також ймовірне зниження свого статусу в результаті допущених помилок [6, с. 98]. Страх перед помилками виявляється у багатьох студентів, оскільки значна кількість помилок пов'язана з формуванням нових умінь, при цьому реалізація процесу спілкування стає сильним стресом для студентів, які прагнуть відповідати очікуванням оточуючих.

Недостатня мотивація студента до іншомовного спілкування [2] є четвертою складовою, яку слід брати до уваги, тому що процес іншомовного навчання спирається як на зовнішню, так і на внутрішню мотивацію учіння [5, с. 145]. Зовнішня мотивація полягає в необхідності скласти іспити з дисципліни, а в подальшому – працевлаштуватися. Внутрішня мотивація «пов'язана з формуванням індивідуальних цінностей особистості, що виникають під впливом суспільних цінностей» [14, с. 2], в ролі яких можуть виступати поява нових можливостей для професійного зростання, загального розвитку, підвищення соціального статусу і самооцінки тощо.

За словами дослідників, стратегії подолання психологічних бар'єрів слід співвідносити з поняттям навчальної діяльності, в якій вони народжуються і долаються (Л. Виготський, А. Лурія, А. Леонтьєв, Д. Ельконін, В. Ляудіс та ін.). Стратегії володіють ключовими характеристиками, такими як цілеспрямованість, послідовність, повнота і завершеність, і можуть виконувати в навчальній діяльності мотивуючу, організуючу і регулюючу функції, реалізація яких можлива, якщо стратегії подолання психологічних бар'єрів виступають предметом свідомого контролю суб'єктів діяльності.

Причинами мовних бар'єрів є психологічна невпевненість людини, страх зробити помилку, дискомфорт при спілкуванні. Для того, щоб подолати мовний бар'єр, необхідно створити такі умови

на заняттях, які були б комфортними та сприяли розкриттю потенційних внутрішніх можливостей студентів [15].

Велику роль у формуванні інтересу до навчання зіткнення студентів з труднощами, які вони не можуть подолати завдяки наявним арсеналам знань. Стикаючись з труднощами, вони переконуються в тому, що постає необхідність отримання нових знань або застосування пасивного запасу знань в новій ситуації. Труднощі мають бути посилюючими та переборними.

Вважаємо за необхідне приділити увагу сучасним реаліям, в яких знаходяться учасники навчального процесу. Пандемія коронавірусу призвела до того, що ЗВО змушені переходити на дистанційне навчання, яке має свої особливості. Мета викладача полягає у заохоченні студента до дистанційного навчання. Щоб дізнатися індивідуально-психологічні можливості студентів, зворотній зв'язок з ними повинен відбуватися протягом усього періоду взаємодії дистанційного навчання [16]. Слабкою стороною останнього є брак живого спілкування між студентами та викладачами, що позбавляє їх природного спілкування, завдяки якому встановлюється емоційна комунікація між учасниками навчального процесу. Такі поняття, як емоційна підтримка, надання експертних знань, особистісний характер комунікації – важливі передумови психологічного комфорту взаємодії. Під час дистанційного навчання у студента виникає й посилюється почуття ізоляваності та самотності, що є серйозною проблемою. Паніка, спричинена засобами масової інформації, впливає на психічний стан особистості та створює труднощі у процесі адаптації до нових умов навчального процесу. Так, завданням викладачів є створення ситуації соціальної присутності, завдяки якій студенти сприйматимуть один одного як партнерів у спілкуванні.

Висновки. Успішність адаптації студента у ЗВО, його особистісний та професійний розвиток залежить від знання викладачами психологічних особливостей студентського віку та врахування їх в своїй педагогічній діяльності. Основною тактикою подолання мовного бар'єру є комунікативний підхід, який дозволяє враховувати особистісні особливості студентів, впливати на їх емоційний світ, викликати і спонукати до спілкування.

Дистанційне навчання в умовах карантину є важливою темою для дослідження особливостей психологічної адаптації студентів. З продовженням адаптивного карантину перспектива дослідження даної теми визначає свою актуальність, що потребує подальшого розгляду та аналізу особливостей соціально-психологічної адаптації студентів. Також слід розробити пропозиції та рекомендації щодо покращення навчального процесу в період карантину.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ананьев Б. Г. К психофизиологии студенческого возраста / Современные психолого-педагогические проблемы высшей школы / под ред. Б.Г. Ананьева, Н.В. Кузьминой. Вып. 2. Л. : ЛГУ. 1974. С. 3–15.
2. Бокшань Г. І. Створення «ситуації успіху» як засіб забезпечення мотиваційної достатності на заняттях з іноземної мови URL: <http://conf.vstu.vinnica.ua/humed/2010/4/>
3. Вербицкая Т. И. Педагогические условия преодоления психологических барьеров у студентов в процессе обучения иностранному языку : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования». Калининград, 2003. 20 с.
4. Зимняя И. А. Педагогическая психология. М. : Логос. 2004. 384 с.
5. Зязюн И. А. Основы педагогического мастерства : учебное пособие для педагогических специальностей высших учебных заведений. М. : Просвещение. 1989. 302 с.
6. Карпенко Г. В. Психологія праці та вибір професії : навч.-метод. посібник. Суми : Університетська книга. 2008. 168 с.
7. Кривонос О. Б. Організація соціально-педагогічної адаптації студентів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2017. № 7 (71). С. 69–799. doi: 10.24139/2312-5993/2017.07/069-079
8. Массанов А. В. Психологічні бар'єри в самовизначенні особистості. Одеса : Видавець М. П. Черкасов. 2010. 371 с
9. Паламарчук М. Є., Сердюк Л. С., Маруненко І. М., Неведомська Є.О. Вплив рівнів тривожності на пізнавальну діяльність студентів. *Наукові здобутки студентів Інституту людини*. К. : Інститут людини Київського ун-ту ім. Б. Грінченка. 2015. Вип. 2(4). URL: <http://studscientist.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/47/49>
10. Сопілко Н. В. Особливості подолання психологічних бар'єрів у студентів у процесі навчання : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». Хмельницький. 2008. 20 с.
11. Сопілко Н. В. Особливості подолання психологічних бар'єрів у студентів у процесі навчання : дис. ... кандидата психол. наук : 19.00.07. Хмельницький. 2008. 268 с.
12. Старовойтенко Н. В., Осипенко В. І., Чемерис І. А., Білик Л. І. Психологія і педагогіка вищої школи : навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни. Черкас. держ. технол. ун-т. Черкаси, 2017. 322 с.
13. Чернілевський Д. В. Педагогіка та психологія вищої школи : навч. посібник. Вінниця : Вінницький соціально-економічний інститут університету «Україна». 2006. 402 с.
14. Яковлева Н.В. Психолого-педагогічні умови подолання комунікативних бар'єрів у процесі вивчення іноземної мови : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». Київ. 2003. 20 с.
15. Ana V. Nikčevića, Marcantonio M. Spad. The COVID-19 anxiety syndromescale: Development and psychometric properties. *Psychiatry Research*. 2020. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0165032720328974>
16. Zaytseva I., Vysotchenko S. Liahina I., Malynovska I. EFL University Students Challenges in the Process of Online Learning of Foreign Languages in Ukraine. *Arab World English Journal*. The United States of America. № 7. 2021. PP. 70–77.